

Kodanikuühiskonna seirearuanne riikliku romasid puudutava integratsioonistrateegia rakendamise kohta Eestis

Probleemkohtade tuvastamine romade lõimumise poliitikas

2019

**Kodanikuühiskonna seirearuanne riikliku
romasid puudutava integratsioonistrateegia
rakendamise kohta Eestis**

Probleemkohtade tuvastamine romade lõimumise poliitikas

2019

Aruande on koostanud Liina Laanpere ja Egert Rünne Eesti Inimõiguste Keskusest. Aruanne koostati inglise keeles ja antud dokument on tõlge.

SISUKORD

KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE	5
SISSEJUHATUS.....	7
KODANIKUÜHISKONNA TOETAMINE JA RAHASTAMINE EESTIS.....	8
Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon	8
Meetmed vähemaktiivsete rühmade kaasamiseks	9
JUHTUMIUURING 1: RIIGI MEETMED ROMA KOGUKONNA VÕIMESTAMISEL.....	12
JUHTUMIUURING 2: ESILEKERKINUD TAKISTUSED ROMA VABAÜHENDUSTE TÖÖS .	14
SOOVITUSED	16
KASUTATUD KIRJANDUS	17

KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE

Varasemad seirearuanded¹ tõstsid esile probleemi, et Eestis on puudus aktiivsetest romade õiguste eest seisvatest organisatsioonidest. Käesolev aruanne selgitab välja selle probleemi taga olevaid põhjusi, tutvustades kodanikuühiskonna arengu konteksti Eestis, analüüsides romade organisatsioonide võimestamiseks ette võetud riiklikke meetmeid ja hinnates takistusi, millega seisavad silmitsi olemasolevad romade huvikaitse organisatsioonid.

Kodanikuühiskonna toetamine ja rahastamine Eestis

Esimeses peatükis antakse ülevaade kodanikuühiskonna arengu raamistikust Eestis. Selles tuuakse välja, et Siseministerium vastutab kodanikuühiskonna arengukavade koostamise eest, kus romade kogukonna toetamist ei ole konkreetselt mainitud. Siseministerium toetab vabaühendusi ka Kodanikuühiskonna Sihtkapitali (KÜSK) kaudu, mis annab toetusi vabaühenduste suutlikkuse suurendamiseks – siiski ei ole ükski roma organisatsioon sellist rahastamist taotlenud. Nimetatud sihtasutus finantseerib ka kohalikes arenduskeskustes MTÜ-de nõustamist. Näiteks Valga maakonnas (kus asub suurem osa romade kogukonnast Eestis) tegutseva nõustaja poole pöördus kord roma kogukonna liige, kes oli huvitatud projekti kirjutamisest, mis taotleks Valga romade teeninduskeskuse asutamist. See idee paraku ei realiseerunud. Integratsiooni Sihtasutus, mis algatab ja toetab tegevusi, mille eesmärgiks on eestlaste ja mitte-eestlaste lõimimine, toetab roma kogukonda kultuuriürituste korraldamisel, kuid ei ole tegelnud roma huvikaitse organisatsioonide suutlikkuse suurendamisega.

Juhtumiuuring 1: Riigi meetmed roma kogukonna võimestamiseks

Teises peatükis vaadeldakse konkreetseid riigipoolseid algatusi roma kogukonna võimestamiseks – Euroopa Komisjoni poolt rahastatud projektid ESTROM ja ESTROM 2, mille eestvedajaks on Kultuuriministerium eesmärgiga arendada tugivõrgustik roma kogukonna võimestamiseks. Nende projektide üheks põhiülesandeks on leida roma kogukonnale eestkõnelejaid, pakkudes erinevaid koolitusi aktiivsematele roma noortele ja naistele. Roma kogukonna esindajad täheldasid, et projektide planeerimisprotsessi oleks võinud neid rohkem kaasata. Tõdeti, et ülioluline on anda romade kogukonnale võimalus projekti kavandamise ja ettevalmistamise panustada, samuti korraldada kogu projekti vältel selge ja avatud suhtlus.

Juhtumiuuring 2: Esilekerkinud takistused roma vabaühenduste töös

Kolmas peatükk süveneb praktilistesse takistustesse, millega roma õiguste eest võitlevad organisatsioonid silmitsi seisavad. Praegu on registreeritud kolm roma huvikaitsega tegelevat vabaühendust, kuid üheski neist ei ole palgalisi töötajaid ega toimu järjepidevat tegevust (on olemas veel mõned vabaühendused, mis tutvustavad aktiivselt roma kultuuri). Hetkel juhivad üksikud samad roma kogukonna liikmed kõiki neid organisatsioone. Üheks põhiprobleemiks on, et need inimesed töötavad nende organisatsioonide heaks vabatahtlikkuse alusel oma põhitöö kõrvalt. Samuti ei ole organisatsioonides piisavalt aktiivseid liikmeid, et vastutust jagada. Veel üheks takistuseks on puudus inimestest, kellel on teadmisi vabaühenduse toimimise kohta, eriti mis puudutab projektide kirjutamist ja bürokraatiaga tegelemist. Esindajad toonitasid, et hädasti oleks vaja sihtotstarbelist pikema perspektiiviga tuge vabaühenduse töö järkjärgulise planeerimise jaoks, kaasa arvatud projektide kirjutamiseks. Kuna olemasolevad

¹ Esimene kodanikuühiskonna seirearuanne riikliku romasid puudutava integratsioonistrateegia rakendamise kohta Eestis keskendus strateegia eduka rakendamise struktuurilistele ja horisontaalsetele eeltingimustele. Teises kodanikuühiskonna seirearuandes riikliku romasid puudutava integratsioonistrateegia rakendamise kohta Eestis keskenduti strateegia eduka rakendamise struktuurilistele ja horisontaalsetele eeltingimustele. Kättesaadavad: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-reports>

romade õigusi kaitsvad vabaühendused ei ole aktiivsed, tähendab see, et neid ei kaasata nõuandvatesse protsessidesse ja kodanikuühiskonna arenguga seotud organitesse.

SISSEJUHATUS

Eesti riikliku integratsioonipoliitika juhtdokument on arengukava „Lõimuv Eesti 2020“.

Romade lõimimiseks ei ole eraldi strateegiat ning arengukava ei sisalda konkreetseid meetmeid roma kogukonna jaoks. Kavas tuuakse välja, et Eesti roma kogukond on väike, mistõttu on romasid integratsioonipoliitikas keeruline eraldi sihtrühmana käsitleda.² Riikliku rahvastikuregistri andmetel elab Eestis umbkaudu 650 inimest, kes identifitseerivad end romana.³ Mitteametlikud andmed ja rahvusvahelised organisatsioonid pakuvad välja, et tegelikkuses on see arv suurem ja Eestis elab umbes 1000-1500 roma päritolu inimest.⁴

[Esimene kodanikuühiskonna seirearuanne romade integratsioonipoliitika kohta](#) tegi kindlaks, et Eestis puuduvad aktiivsed roma kodanikuühiskonna organisatsioonid, mis suudaksid poliitikate arendamisel ja otsuste tegemisel esindada roma kogukonda küsimustes nagu sotsiaalne õigus, võrdsus ja inimõigused. Aruanne tõstis esile ka selle, et 2018. aastal läbiviidud uuringu kohaselt on roma kogukonna esindajate osakaal kodanikuühendustes (nt korteriühistud, kultuuriühingud, noorteklubid, heategevusorganisatsioonid, ametiühingud või poliitilised parteid) väga madal – kõigest 6 inimest 59-st (11%) ütlesid, et nad on mingites ühendustes osalenud. Sellele vaatamata näitas teine hiljutine uurimus, et vähemalt osa roma kogukonnast on huvitatud oma osaluse tõstmisest Eesti ühiskonnas – umbes 80% küsitletutest soovisid saada rohkem teadmisi selle kohta, kuidas ühiskond toimib. Erilist huvi näidati üles projektide kirjutamise ja juhtimise vastu, samuti sooviti rohkem teada teiste kultuurikogukondade tegevusest Eestis.⁵

[Teine seirearuanne](#) jõudis järeldusele, et kuna praegu koheldakse romasid kui mistahes muid kultuurivähemusi, siis tagajärjeks on, et nende spetsiifilised vajadused ja probleemid jäävad tähelepanuta. See rõhutab vajadust aktiivsete romade õigusi kaitsvate organisatsioonide järele, kes saaksid osaleda valitsusega peetavates nõupidamistes ning tuua seal esile konkreetsed kogukonna vajadused.

Nende eelmistes aruannetes kindlaks tehtud kitsaskohtade põhjal otsustasid autorid käesolevas kolmandas aruandes uurida põhjuseid, miks Eestis praktiliselt puuduvad romade õigusi kaitsvad organisatsioonid. Aruandes vaadeldakse takistusi, millega roma organisatsioonidel tuleb silmitsi seista, samuti riigi võimalusi anda roma kodanikuühiskonnale rohkem tuge oma huvide esindamiseks. Aruande põhitähelepanu on pööratud vabaühendustele, mille eesmärk on romade huvikaitsetegevus, seega ei keskendu töö organisatsioonidele, mis tegelevad ainult kultuuritegevusega.

Seda aruannet koostades küsitlesid autorid kahte Euroopa Romade Foorum Eestis liiget, samuti Kultuuriministeeriumi poolt algatatud ESTROMi projektide projektijuhti. Autorid saatsid ka teabetaotlusi Kultuuriministeeriumile, Siseministeeriumile, Kodanikuühiskonna Sihtkapitalile, Valga maakonna arenduskeskusele ja Integratsiooni Sihtasutusele. Lisaks sellele uurisid autorid asjakohaseid arengukavasid, aruandeid ja romade lõimumise nõukoja koosolekute protokolle.

² Lõimuv Eesti 2020, lk. 10. Kättesaadav: https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/23748_en_proofreading_le2020_eng.pdf

³ E-kiri Eesti rahvastikuregistrilt (06.03.2018)

⁴ Balti Uuringute Instituut, "Ülevaade romade olukorrast Eestis", 2013

⁵ Karabeshkin & Derman "Eesti Romade kuuluvustunne ja osalemine ühiskonnaelus", 2018.

KODANIKUÜHISKONNA TOETAMINE JA RAHASTAMINE EESTIS

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon

Eestis uurib, kavandab ja koordineerib riiklike poliitikaid kodanikuühiskonna valdkonnas Siseministerium. Eesmärgiks on tagada turvalise ja avatud kodanikuühiskonna areng, tõhustades koostööd riiklike struktuuride, kohalike omavalitsuste ja kodanikuühiskonna organisatsioonide vahel.⁶

Kodanikuühiskonna arengu ja selle riikliku edendamise aluseks on Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon.⁷ Iga viie aasta tagant koostab Siseministerium ka kodanikuühiskonna arengukava, viimane puudutas ajavahemikku 2015-2020⁸ ning koostamisel on kava perioodiks 2021-2030⁹.

Elmine kodanikuühiskonna arengukava (perioodiks 2011-2014¹⁰) ei käsitlenud eraldi roma kogukonna võimestamist, kuid esitas tegevuskavas: "Tuleb taotluslikult kaasata kõige vähemaktiivseid rühmi kodanikuühiskonna algatustesse". Eesmärk oli suurendada rahvusvähemuste kogukondade osalemisoskusi ja kogemusi, et julgustada mitte-eestlaste kogukonnarühmi võtma aktiivsemalt osa kolmanda sektori algatustest ja võrgustikest. Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014 kohaselt korraldati kodanikuhariduse töötubasid maapiirkondades elavatele inimestele, kooliõpilastele, lapsevanematele ja töötutele noortele.¹¹ Midagi konkreetset roma kogukonna jaoks selle perioodi jooksul läbi ei viidud.

Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020¹² üldine eesmärk on kodanikuühiskonna operatiivse suutlikkuse suurendamine ning kodanike aktiveerimine. Arengukava on eelkõige suunatud olemasolevatele kodanikuühiskonna organisatsioonidele ja nende suutlikkuse tõstmisele, see ei hõlma võimestamist, millest roma kogukonnal võiks kasu olla.

2018. aasta kevadel algas uue kodanikuühiskonna programmi koostamine aastateks 2021-2030.¹³ Oma sõnadega väljendatuna koostab Siseministerium kodanikuühiskonna programmi aastateks 2021-2030 kaaslooval ja kaasaval viisil.¹⁴ Programmi väljatöötamise

⁶ Siseministerium, Kodanikuühiskon. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/et/eesmark-tegevused/kodanikuuhiskond>

⁷ Siseministerium, Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/et/eesmark-tegevused/kodanikuuhiskond/eesti-kodanikuuhiskonna-arengu-kontseptsioon>

⁸ Siseministerium, Kodanikuühiskonna arengukava 2015 - 2020. Kättesaadav: https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/kodanikuuhiskonna_arengukava_2015-2020_0.pdf

⁹ Siseministerium, Kodanikuühiskonna programm 2021-2030. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/kodanikuuhiskond/kodar>

¹⁰ Siseministerium, Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014. Kättesaadav: https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/kodar_vv_.pdf

¹¹ Siseministerium, Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014 täitmise lõpparuanne. Kättesaadav: https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/kodar_lopparuanne.pdf

¹² Siseministerium, Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014. Kättesaadav: https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/kodanikuuhiskonna_arengukava_2015-2020_0.pdf

¹³ Siseministerium, Kodanikuühiskonna programm 2021-2030. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/kodanikuuhiskond/kodar>

¹⁴ E-kiri Siseministeriumist (08.11.2019)

vedajaks on valitsuse ja kodanikuühiskonna organisatsioonide ühine 19-liikmeline komisjon.¹⁵ Komisjon vastutab Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendamise eest. Vabaühenduste esindajad valiti välja konkursi korras, sinna ei kuulu ühtki roma organisatsiooni esindajat.

Meetmed vähemaktiivsete rühmade kaasamiseks

Siseministerium

Siseministeriumi sõnul töötavad nad selle nimel, et kindlustada kodanikuühiskonda ja selle rolli puudutava teabe jõudmine kõigi Eesti kodanikeni. Nad kirjutavad näiteks artikleid, korraldavad kodanikuühiskonna-alaseid debatte koostöös Riigikoguga, külastavad koole ja organiseerivad üritusi.¹⁶

Ühtki eraldi konkreetset tegevust pole planeeritud roma kogukonna kodanikuühiskonda kaasamiseks. Siseministerium pole kodanikuühiskonna poliitika kujundamisel või kodanikuühiskonna programmi koostamisel astunud konkreetseid samme romade kaasamiseks.¹⁷

Kultuuriministerium

Kultuuriministeriumi ülesandeks on Eestis elavate vähemuste kultuurielu toetamine ning nende kultuurilise identiteedi ja keele säilitamine. Samuti toetab ministerium vähemuste kultuuriühinguid ja aitab edendada nende kultuurielu ja -üritusi.¹⁸

Romade lõimumisküsimustega tegelemiseks ja sellega seotud teabe koordineerimiseks loodi Kultuuriministeriumi juurde romade lõimumise nõukoda.¹⁹ Nõukoja ülesandeks on analüüsida lõimumisküsimusi ja sellest tulenevalt asjaomastele organisatsioonidele ettepanekute tegemine nende küsimuste lahendamiseks ja romade lõimumise edendamiseks.

Lisaks sellele viis Kultuuriministerium kaks aastat järjest läbi projekte, mille eesmärgiks oli romade võimestamine. Projekte rahastas Euroopa Komisjon (*arutelu 2. peatükis*).

Kodanikuühiskonna Sihtkapital

Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK) on Siseministeriumi asutatud ja riigi poolt rahastatav kodanikuühiskonna fond. KÜSKi eesmärgiks on kaasa aidata Eesti avalikes huvides tegutsevate mittetulundusühingute ja sihtasutuste suutlikkuse suurendamisele kodanikuühiskonna arendamisel ning kodanikuaktiivsust soodustava keskkonna kujundamisel.²⁰ KÜSK eraldab toetusi avatud konkursikutsete kaudu mittetulundusühingutele, kes on vähemalt üks aasta vanad, tegutsevad eetilisel avalikes huvides ega ole riigi, kohaliku omavalitsuse või äriorganisatsioonide domineeriva mõju all.²¹

KÜSKi hinnangul ei ole nende rolliks keskenduda konkreetsetele väiksematele või suurematele sihtrühmadele, vaid olla olemas kõigi vabaühenduste jaoks, kui need vajavad

¹⁵ Siseministerium, Kodanikuühiskonna programm 2021-2030. Kättesaadav: <https://www.siseministerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/kodanikuuhiskond/kodar>

¹⁶ E-kiri Siseministeriumist (08.11.2019)

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Kultuuriministerium. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/en>

¹⁹ Kultuuriministerium, Romade lõimumise nõukoda. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/et/romade-loimumise-noukoda>

²⁰ Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Põhikiri. Kättesaadav: <https://www.kysk.ee/pohikiri>

²¹ Kodanikuühiskonna Sihtkapitali tegevused. Kättesaadav: https://www.kysk.ee/failid/Upload/files/sisulehtede-failid/KYSK_voldik_2019_FNG_A4_bleed3mm.pdf

tegelemist oma organisatsiooni suutlikkuse suurendamisega.²² KÜSK teostab analüüse selle kohta, millistest regioonidest laekub neile vähem taotlusi või ei laeku üldse (nendeks on peamiselt Ida-Viru maakonna vabaühendused, kelle suhtluskeeleks on vene keel). Et nende olukorda parandada, on Ida-Virumaal korraldatud rohkem teabeüritusi ja Ida-Virumaal ning Narvas on tellitud venekeelseid nõustamisteenuseid.²³

KÜSK on katsetanud eraldi taotlusvoorudega vähem võimestatud organisatsioonide jaoks. Seda tehti ka Ida-Virumaa vabaühenduste heaks. Kahjuks ei saanud seda algatust edu, sest vähem võimestatud organisatsioonid oleksid vajanud kõigepealt koolitust projektide kirjutamise ja läbiviimise alal, enne kui nad said osaleda taotlusvoorudes.²⁴

KÜSK on teinud ettepanekuid Kultuuri- ja Siseministeeriumile, kuidas paremini kaasata vähemusorganisatsioone. Neid ettepanekuid tutvustati ka kodanikuühiskonna programmis 2021-2030.²⁵

KÜSK leiab, et roma ühendused on õigustatud saama KÜSKi tuge, kuid seda teistega võrdsetel tingimustel. Roma ühendused ei ole suhelnud KÜSKiga ega ole taotlenud oma tegevuse rahastamist. Ühel korral, aastaid tagasi, osales kogukonna esindaja ühel teabeüritusel, kuid sellega suhtlus kogukonnaga ka piirdus.²⁶

MTÜ konsultandid maakondades

KÜSK rahastab MTÜ-de nõustamist maakondlikes arenduskeskustes.²⁷ Igas maakonnas on üks mittetulundusühingute konsultant, kes nõustab tasuta kohalikke MTÜ-sid kõigis MTÜ töövaldkondades, kaasa arvatud taotluste koostamine. Nad korraldavad ka regulaarselt regionaalsetele MTÜ-dele temaatilisi koolitusi, kuid nad ei nõusta kedagi inimõiguste või rahvusvähemuste õiguste teemal.

MTÜ konsultant Valga maakonnast (kus asub Eesti suurim roma kogukond) kinnitas, et nad pole saanud ühtki projektiettepanekut, mis oleks suunatud roma kogukonnale.²⁸ Ühel korral pöördus konsultandi poole keegi roma kogukonnast, kes tundis huvi projekti kirjutamise vastu, et luua Valga romade teeninduskeskus. See aga ei jõudnud ideest kaugemale, kuna jäi ebaselgeks, kes moodustaksid sihtrühma ja kes oleksid abisaajad.²⁹

Valga maakonna konsultant nentis, et mingit eraldi rahvusepõhist ja sihipärast reklaami teabepäevade kohta ei tehtud. Nõustamisi läbi viies suhtub Valga maakonna arenduskeskus igasse klienti kui isiksusse ja valib isikliku lähenemisviisi. Eraldi koolitust ja nõustamist selle kohta, kuidas suhelda roma kogukonnaga ja neid kaasata, läbi viidud ei ole.³⁰

²² E-kiri, Kodanikuühiskonna Sihtkapital (11.10.2019).

²³ E-kiri, Kodanikuühiskonna Sihtkapital (11.10.2019).

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Siseministeerium, Kodanikuühiskonna programm 2021-2030. Kättesaadav: <https://www.siseministeerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/kodanikuuhiskond/kodar>

²⁶ E-kiri, Kodanikuühiskonna Sihtkapital (11.10.2019).

²⁷ Maakondlikud arenduskeskused. Kättesaadav: <https://www.arenduskeskused.ee/en/>

²⁸ E-Kiri Valga maakondlik arenduskeskus (14.10.2019).

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

Integratsiooni Sihtasutus

Integratsiooni Sihtasutus on üksus, mille Eesti valitsus asutas 1998. aastal. See algatab ja toetab ettevõtmisi, mille eesmärgiks on Eesti ühiskonna lõimumine eestlaste ja mitte-eestlaste vahel, samuti sisse- ja väljarändega seotud tegevused. Sihtasutus algatab ja toetab Eesti ühiskonna integratsioonile suunatud tegevusi ning abistab rändeotsustamise osalejaid.³¹

Viimase viie aasta jooksul on Integratsiooni Sihtasutus toetanud üksikuid tegevusi, mis on suunatud romadele. Toetatavad tegevused ei ole seotud õiguste kaitsmisega, vaid pigem toetati romade kultuuriühendusi ja tantsurühmi. Järgmised kultuuriühendused said rahalist toetust katusorganisatsioonide kaudu: MTÜ Mustlastantsuansambel AL SOL³², MTÜ Mustlastantsu hobikool KHAMORO³³, MTÜ Tallinna Mustlaste Kultuurikeskus.³⁴

Viimase viie aasta jooksul on sihtasutus toetanud ka kahte projekti, mille eesmärgiks on edendada roma kultuuri. Projektile "Ülevaade Eesti romade kogukonnast roma laste pilgu läbi", mida esitles MTÜ Ambulatoorium, eraldati 5200 eurot. Mustlastantsuansamblile AL-SOL, kes korraldas kontsertloengute sarju „Roma: aastatuhande teekond“, eraldati 3200 eurot.³⁵

Integratsiooni Sihtasutus korraldab toetuste andmise teabepäevi Tallinnas ja Narvas. Samuti pakutakse Skype'i koosolekute kaudu organisatsioonidele individuaalset nõustamist. Rahvusvähemuste võimendamiseks korraldab Integratsiooni Sihtasutus igaaastasi koostööpäevi, kus erinevad sidusrühmad saavad üksteist võimendada.³⁶

2020. aasta jaanuaris avaldas Integratsiooni Sihtasutus tööpakkumiskuulutuse, et leida roma kogukonna mentor, kes toetaks romade lõimumist – see sisaldab ühtlasi ka roma kogukonna teadlikkuse tõstmist oma õigustest ja kohustustest, aidates kaasa avaliku sektori suutlikkusele tagada romadele nende õigused ja ületada kultuurilised erinevused. Selle teenuse sihtrühmaks on roma perekonnad, kelle registreeritud elukoht on peamiselt Valga maakonnas, samuti roma lapsed ja noored, kes vajavad tuge hariduse saamisel. Teenust pakutakse tihedas koostöös Valga kohaliku omavalitsusega ja valla haridusametustega.³⁷

³¹ Integratsiooni Sihtasutus. Kättesaadav: <https://www.integratsioon.ee/en/integration-foundation-strategy-2015-2020>

³² NGO Romany Dance Ensemble AL SOL. Kättesaadav: <http://www.alsol.ee/>

³³ Mustlastantsu kool KHAMORO. Kättesaadav: <https://www.facebook.com/Mustlastantsu-kool-KhamoroGypsy-dance-school-Khamoro-319962804705504/>

³⁴ Roma kultuurikeskus. Kättesaadav: <https://eestioma.ee/mustlased/>

³⁵ E-kiri, Integratsiooni Sihtasutus (30.10.2019).

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Töökuulutus roma kogukonna mentori leidmiseks (14.01.2020). Kättesaadav: <https://www.cv.ee/toopakumine/integratsiooni-sihtasutus/roma-kogukonna-mentorit-a4083774.html>

JUHTUMIURING 1: RIIGI MEETMED ROMA KOGUKONNA VÕIMESTAMISEL

Aastatel 2017 ja 2018 viis Kultuuriministeerium läbi projekti ESTROM eesmärgiga arendada välja tugivõrgustik romade lõimumise sidusrühmadele, eriti roma noortele ja naistele. Projekti rahastas Euroopa Komisjon (95%) ja Kultuuriministeerium (5%). Projekti peamised eesmärgid olid teha kindlaks kohalikud sidusrühmad romade kogukonnas ja soodustada nende koostööd; tuvastada need noored romad ja roma naised, kes on huvitatud aktiivsest tegevusest kodanikuühiskonnas ja osalemisest koolitustel, et saada roma kogukonna kõneisikuteks.

Projekti tegevus hõlmas roma noorte ja aktivistide koolitust, sidusrühmade kohtumisi, seminare roma lastega töötavatele õpetajatele, roma holokausti mälestuspäevade üritusi, uuringut romade osalusest ühiskonnaelus ja veebilehte. Üritustel osales 132 erinevat peamiselt roma taustaga inimest.³⁸

Kultuuriministeeriumi sõnul täitis esimene projekt oma eesmärgi, kuigi selle kestmajääv mõju nõuab veel aastaid pidevat tegutsemist. Ministeerium rõhutas, kui oluline on leida erinevatest romade rühmadest inimesi, kes on motiveeritumad ja pakkuda neile individuaalset koolitust. Positiivsena toodi välja, et projekt andis ministeeriumile võimaluse luua sidemeid ja vastastikust usaldust roma kogukonnaga ja selle erinevate rühmadega.³⁹

Tagasisidet projekti kohta koguti põhiliselt igale koolitusele järgnenud suuliste arutelude kaudu. Ministeeriumi sõnul ei andnud tagasisidelehed soovitud tulemust, kuna nende täitmine osutus tihti liiga keerukaks: enamik osalejad polnud kunagi varem ühelgi koolitusel käinud. Üldise tagasiside põhjal oli soov jätkata samasuguste tegevustega tulevikus. Enamik kogutud tagasisidest keskendus siiski pigem praktilistele küsimustele nagu toit, mitte koolituste sisule.⁴⁰

Peamiste väljakutsetena tõi ministeerium esile pädevate eestkõnelejate puuduse roma kogukonna hulgas ja üldise madala haridustaseme, mis muudab raskeks võimalike keskkõnelejadega eestkõnelejate leidmise, samuti probleemid motivatsiooni ja distsipliiniga.⁴¹ Projektijuht leidis, et esimese projekti eesmärgid olid liiga ambitsioonikad, koolituste sisu oli osalejate jaoks liialt keeruline. Lisaks kavatseti sisu iga koolitusega süvendada, kuid enamik osalejaid olid iga koolituse puhul erinevad. Samuti oli raske leida koolitajat, kes räägiks nii eesti kui vene keelt ning suudaks rühma keskendatuna hoida.⁴²

Jätkuprojekt viiakse läbi 1. augustist 2019 kuni 31. juulini 2020 ja ka selle rahastajaks on Euroopa Komisjon. Projekt hõlmab sarnaseid tegevusi nagu esimene projekt – seminar roma lastega töötavatele õpetajatele, koolitused roma noortele ja naistele (sealhulgas individuaalne koolitus kolmele noorele roma aktivistile), romade päeva üritused ja roma holokausti mälestuspäev, koostöökoosolekud kohalike omavalitsustega. Lisaks sellele arendab projekt koostööd Balti riikide vahel romade lõimumise toetamiseks.⁴³

³⁸ Projekt ESTROM. Kättesaadav: <https://www.eestiromad.com>

³⁹ E-kiri Kultuuriministeeriumilt (25.10.2019).

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Intervjuu ESTROM projektijuhi Darja Sudelainen-Fedosoviga (02.12.2019).

⁴³ Romade lõimumise nõukoja protokoll (01.07.2019). Kättesaadav: https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/romade_loimumise_noukoja_koosoleku_protokoll_21.06.2019.pdf

Esimese projekti käigus koolitajatelt saadud tagasiside põhjal otsustas ministerium koolituste ajal keskenduda rohkem enesemotivatsiooniga seotud küsimustele.⁴⁴ Projektijuht jagas ka oma soovitusi koolituste sisu kohta. Otsustati pakkuda pigem enesearengu alaste koolituste põhitaset romadele üle kogu Eesti selle asemel, et viia läbi kõrgetasemelisi koolitusi väikesele rühmale. Positiivse arenguna tõi projektijuht välja selle, et võrreldes esimese projektiga on huvi koolituste vastu tõusnud, osalejaid oli rohkem ja nad läbisid koolituse kogu ulatuses.⁴⁵

Esindajad Euroopa Romade Foorumist Eestis (ERFE) väljendasid arvamust, et ESTROMi projektide kavandamise protsessi ei kaasatud roma kogukonnna liikmeid piisavalt. Roma kodanikuühiskonna aktiivseid liikmeid kaasati hiljem projekti elluviimise käigus, nad aitasid vabatahtlikkuse alusel leida projektis osalejaid.⁴⁶ ERFE esindajad rõhutasid, et on väga oluline pakkuda roma kogukonnale võimalus anda sisukas panus projekti kavandamisse ja ettevalmistamisse ning et kogu projekti käigus toimuks selge ja avatud suhtlus. Nad märkisid, et projekti eri sidusrühmade vaheline suhtlus oli sageli vaid ühekordne ja sellele ei järgnenud mingeid jätkumeetmeid.⁴⁷

Projektijuht täheldas, et romade lõimumise nõukoja koosolekutel jagati teavet ja küsiti tagasisidet. Samuti pandi aktiivsed ERFE liikmed vastutama romade holokausti mälestuspäeva ja romade päeva (ESTROMi teise projekti käigus) korraldamise eest, mis lisati projekti kui roma kogukonna esindajatega konsulteerimise tulemus.⁴⁸ Siiski toimus kogu see roma kogukonna esindajate poolt tehtud töö vabatahtlikkuse alusel ja ilma ametliku koostöölepinguta.⁴⁹

Üks projektiga seotud risk on see, et riigi nimel on projekti algatuse juhtimise eest vastutav vaid üks Kultuuriministeriumi ametnik. Kuna algatust juhib üksainus inimene ja puudub konkreetne romade lõimumise strateegia, on oht, et Kultuuriministeriumis toimuvate muudatuste korral hoog ja innustus kaob. Projektide mõju oleks suurem, kui need moodustaksid osa konkreetsest pikaajalisest strateegiast ja hõlmaksid algusest peale roma kogukonna osalust mõtestatud viisil.

⁴⁴ E-kiri Kultuuriministeriumilt (25.10.2019).

⁴⁵ Intervjuu ESTROM projektijuhi Darja Sudelainen-Fedosoviga (02.12.2019).

⁴⁶ Intervjuu Zalina Dabla and Anette Rossiga, Euroopa Romade Foorumi Eestis esindajad (16.10.2019).

⁴⁷ E-kiri Anette Rossilt (21.10.2019).

⁴⁸ Intervjuu ESTROM projektijuhi Darja Sudelainen-Fedosoviga (02.12.2019).

⁴⁹ Intervjuu Zalina Dabla and Anette Rossiga, Euroopa Romade Foorumi Eestis esindajad (21.01.2020).

JUHTUMIURING 2: ESILEKERKINUD TAKISTUSED ROMA VABAÜHENDUSTE TÖÖS

Esimese seirearuande põhjal selgus, et Eestis on kolm registreeritud romade õiguste eest seisvat vabaühendust: *Lõuna-Eesti Romade Liit* (Southern Estonian Roma Association), *Kesk-Eesti Romade Liit* (Central Estonian Roma Association) ja *Euroopa Romade Foorum Eestis* (European Roma Forum in Estonia). Ühelgi neist organisatsioonidest ei ole palgatud tööjõudu ja nad ei ole tegutsenud järjepideva aktiivsusega.⁵⁰ Lisaks nendele on vabaühenduseks registreerunud mitmed romade tantsurühmad ja Tallinna Mustlaste Kultuurikeskus.⁵¹ Need organisatsioonid ei tegele huvikaitse tööga, vaid kultuuritegevusega.

Need kolm romade õigusi kaitsvat vabaühendust, samuti nagu mitmed muud enam mitteaktiivsed või registreeritud organisatsioonid, olid algatatud Roman Lutti poolt, kes oli tuntud romade kogukonna liige. Igas organisatsioonis olid lisaks temale veel mõned üksikud aktiivsed liikmed. Pärast Roman Lutti surma jäi organisatsioonide tegevus soiku. Praegu hoiavad organisatsioone elus üksikud roma kogukonna liikmed, kes on ühtlasi romade lõimumise nõukoja liikmed.⁵² Nad on väljendanud oma kavatsust ühendada organisatsioonid üheks keskorganisatsiooniks, mis oleks Eesti Romade Liit.⁵³

Organisatsioonide esindajate poolt välja toodud üks peamisi takistusi on see, et kogu organisatsioonide töö toimub vabatahtlikkuse alusel oma põhitöö kõrvalt. Organisatsioonidel ei ole mingisuguseid rahalisi vahendeid, et palgata töötajaid. Samuti ei ole organisatsioonides piisavalt aktiivseid liikmeid, kes saaksid omavahel vastutust jagada.⁵⁴

Euroopa Romade Foorum Eestis esindaja sõnul on veel üheks takistuseks selliste inimeste puudus, kellel oleksid põhjalikud teadmised vabaühenduste tegevuse kohta, eriti selles osas, mis puudutab projektide kirjutamist ja bürokraatiaga toimetulekut. Organisatsioonide liikmed leiavad, et projektitaotlusvoorude nõuete täitmine on keeruline – lihtsam on korraldada ühekordseid üritusi ilma projektitoetusteta, kuna siis ei ole vaja tegelda aruandlusega.⁵⁵

Esindajad rõhutasid, et vaja oleks sihtotstarbelist pikaajalist toetust vabaühenduste töö järkjärguliseks kavandamiseks ja projektitöö tundmaõppimiseks. Varem korraldas Kultuuriministeerium koolitusi koostöös Integratsiooni Sihtasutusega, kuid see ei vastanud roma kogukonna vajadustele.⁵⁶

Nagu esimeses peatükis on välja toodud, on Eestis olemas strateegia ja kava üldiseks kodanikuühiskonna arenguks. Siiski ei peeta romasid ühegi poliitika osas sihtrühmaks, sihtotstarbelisi toetusi pakutakse peamiselt venekeelsetele vabaühendustele. Romade organisatsioonidele võiks kasuks tulla konkreetne strateegia ja sihipärane lähenemine. Raamistik vabaühenduste nõustamiseks on juba olemas maakondlike kodanikuühiskonna

⁵⁰ Estonian Human Rights Centre, *Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategies in Estonia – Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy*, p. 11, December 2018.

⁵¹ E-äriregister. Kättesaadav: <https://ariregister.rik.ee>

⁵² Romade lõimumise nõukoda. Kättesaadav: <https://www.kul.ee/et/romade-loimumise-noukoda>

⁵³ Romade lõimumise nõukoja protokoll (18.12.2018). Kättesaadav: https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/romade_loimumise_noukoja_koosoleku_protokoll_0.pdf

⁵⁴ E-kiri Anette Rossilt (21.11.2019).

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

arenduskeskuste näol. Võiks kaaluda nõustajate koolitamist selleks, et nad suudaksid pakkuda toetust romade organisatsioonidele maakondades, kus on suuremad roma kogukonnad.

SOOVITUSED

Strateegia roma kodanikuühiskonna võimendamiseks

On vajadus strateegilisema lähenemisviisi jaoks roma kodanikuühiskonna võimendamiseks, kas siis töötades välja spetsiifiline strateegia või rõhutades romasid kui erilist sihtrühma olemasolevas kodanikuühiskonna programmis. Siinkohal on võtmetähtsusega koostöö riigiasutuste vahel: kuna poliitika kujundamine jaguneb siseministeeriumi ja kultuuriministeeriumi vahel, on oluline kehtestada selge vastutuste jaotus, sealhulgas üldine koordineeriv roll. Veelgi enam, kodanikuühiskonna programmi koostamisel tuleks pöörata rohkem tähelepanu romade kaasamisele. See eeldab olulist muutust arusaamas, mida kaasav strateegia väljatöötamine praktiliselt tähendab.

Toetus olemasolevatele roma organisatsioonidele

Roma organisatsioonid on väljendanud vajadust sihtotstarbelise pikaajalise toetuse järele, mis hõlmaks vabaühenduste töö järkjärgulist kavandamist, projektide koostamist ja vastavat aruandlust.

Kodanikuühiskonna Sihtkapital võiks mõelda edasistele viisidele, kuidas läbi viia vähem võimekatele organisatsioonide taotlusvoorusid. Väiksemate toetuste või ühekordsete eraldiste puhul võiks aruandlusprotsess olla lihtsustatum, et saavutada konkreetset eesmärgid ilma keeruka finantsaruandeta. Kogukondadeni jõudmiseks tuleks teha rohkem jõupingutusi, näiteks külastada erinevaid asukohti või saata välja isikustatud kutsed teabeüritustele, samuti jätkata suhtlust romade poolt kasutatavate kanalite kaudu. Kodanikuühiskonna Sihtkapitali maakondlike arenduskeskuste nõustajaid tuleks koolitada, et jõuda vähem võimekate kogukondadeni ning pakkuda roma organisatsioonidele sihtotstarbelist toetust maakondades, kus on suuremad roma kogukonnad.

Lisaks võiks Integratsiooni Sihtasutus suurendada toetusi organisatsioonidele, kes on valmis tegema huvikaitse tööd ja mitte keskenduma ainult kultuuriüritustele

Roma kogukonna kaasamine

Roma organisatsioonide esindajad rõhutasid, et on väga oluline pakkuda roma kogukonnale võimalus anda oma panus kogukonnale kasulike meetmete kavandamisse ja ettevalmistamisse. See eeldab paremat suutlikkust nii riigiasutustelt kui ka roma kogukonnalt, sealhulgas paremat mõistmist ja pikemat ettevalmistusaega. Raha võiks eraldada roma kogukonna kaasamiseks projektide kavandamisetappi, samuti võiks kasutada erinevaid interaktiivseid ja osalemist soodustavaid vahendeid, mis hõlbustaksid ideede kogumist.

KASUTATUD KIRJANDUS

Balti Uuringute Instituut, *Ülevaade romade olukorrast Eestis*, 2013

Eesti rahvastikuregister, *Eestis elavat roma kogukonda puudutav statistika*, 2018

Karabeshkin, L., Derman, N., *Eesti romade kuuluvustunne ja osalemine ühiskonnaelus*, 2018

Kultuuriministeerium, Romade lõimumise nõukoda. Kättesaadav siit:
<https://www.kul.ee/et/romade-loimumise-noukoda>

Kultuuriministeerium, *Arengukava "Lõimuv Eesti 2020"*, välja antud 2012. Kättesaadav siit: https://www.kul.rik.ee/sites/kulminn/files/23748_en_proofreading_le2020_eng.pdf

Siseministeerium, *Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020*. Kättesaadav siit:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/kodanikuuhiskonna_arengukava_2015-2020_0.pdf

Siseministeerium, *Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014*. Kättesaadav siit:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/kodar_vv_.pdf

Siseministeerium, *Kodanikuühiskonna arengukava 2021-2030*. Kättesaadav siit:
<https://www.siseministeerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/kodanikuuhiskond/kodar>

Siseministeerium, *Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK)*. Kättesaadav siit: <https://www.siseministeerium.ee/et/eesmark-tegevused/kodanikuuhiskond/eesti-kodanikuuhiskonna-arengu-kontseptsioon>

